

II. REISVERSLAG.

7 Juni vertrok ik met den beamte ENDJAH van het Herbarium per S. S. Treub van Tandjong Priok naar Soerabaja, waar wij ons overscheep-ten op het S. S. Reyniersz naar Samarinda. Door lang oponthoud te Sta-gen, Kota Baroe en Balikpapan kwamen wij Zaterdagmorgen den 13den, een dag later dan normaal, te Samarinda aan. Tot overmaat van ramp was de kade vol, zoodat ons schip eerst om 12 uur kon meren en beginnen te lossen. Daar ik zoo mogelijk den volgenden dag door wilde gaan en alle kantoren dan gesloten zouden zijn, moest ik mij haasten, om den opvoer van mijn zware en volumineuze bagage nog dien dag geregeld te krijgen, hetgeen mij, dank zij de medewerking van den op het punt van vertrek staanden Assistent-Resident, den heer STAP, en den Commies SMIT ge-lukte. Van den heer STAP kreeg ik zijn „Nota van overgave” ter leen, waarin ik veel wetenswaardigs over land en volk van Koetei aantrof.

In Samarinda wachtte mij een telegram van den staf van het Bosch-proefstation, die mij veel succes toewenschte; een aardige attentie.

Op een kleine plaats als Samarinda maakt men spoedig kennis met alle autoriteiten. Overal was de ontvangst hartelijk, en de belangstel-ling en medewerking groot, hetgeen prettig stemde. Overigens leverde Samarinda weinig interessants op. Er is wat handel, maar er zijn weinig wegen, vrijwel geen vervoermiddelen, een slechte straatverlichting en zeer veel muskieten, terwijl het er erg warm is.

Na afscheid te hebben genomen van mijn collega DRAAISMA, van wien ik nog vóór het opstellen van mijn reisplan eenige belangrijke me-dedeelingen had ontvangen over het merengebied, vertrok ik 14 Juni met de Sendawar naar Tenggara, een paar uur stoomens hoogerop. Het grootste gedeelte mijner goederen werd met een andere gelegenheid naar Tenggara vervoerd.

Voor mijn tocht naar de meren en ook later naar Moeara Antjaloeng had ik van den Controleur van Tenggara de beschikking gekregen over de Sendawar, een van de snelst varende Gewestelijke stoombootjes. Hier-mede is echter al het goede gezegd, want voor het overige bood het bootje weinig aanlokkelijks. De eenige hut lag vlak achter de machinekamer en was, daar steeds de raampjes aan een kant gesloten moesten blijven, snikheet. Bovendien lag de hut slechts weinig boven het water, waar-door men maar weinig uitzicht had. Verder trilde het bootje zoo sterk, dat schrijven onmogelijk was en het bekijken van de oeervegeta-tie met de kijker uiterst bezwaarlijk. Bovendien was de ruimte zeer be-perkt, en ontbrak een badkamer, hetgeen in dit warme gebied een groot ongerief bleek. Aan den anderen kant echter bood het bootje mij groote

garong wegens zware beri-beri. Hij bereikte gelukkig nog bijtijds Tenggarong. Ook WITKAMP vertrok spoedig daarna voor een onderzoek in de boven Telèn, zoodat SIEBERS en ik weer alleen waren.

De 2½ week, die ik in L. Petak bleef, werden besteed voor een onderzoek van de omgeving tot een hoogte van $\pm$ 800 M. boven zee. Gedurende dezen tijd hadden wij nog eenige onaangename ontmoetingen met gifslangen. Op een plekje, waar ik eenige dagen te voren de kruidenvegetatie had afgezocht, werd SIEBERS in den namiddag aangevallen door een zwarte brilslang. Hij wist echter gelukkig weg te loopen, struikelde wel is waar, maar de paar meters, die hij reeds had afgelegd, waren schijnbaar voldoende geweest, om het dier van een verdere vervolging te doen afzien. Ik zelf was ook bijna het slachtoffer geworden van een gifslang en wel een geelgrijze Lachesis, die op een takje lag, waar ik in gebukte houding rakelings onder doorging. Het ondiep is nu in het Zoölogisch Museum te bezichtigen. Ook een der mantri's van SIEBERS had een analoge ontmoeting met eenzelfde soort Lachesis.

25 September vertrok ik met 18 koelies naar boven, voorloopig naar punt D. op bijna 1200 meter boven zee. Ik had 2 koelies van SIEBERS mee en 1 zieke achtergelaten.

In de buurt van deze plek stonden zeer veel nanga-palmen (*Plaal 104*), wat een heele uitkomst was. Met het menu der koelies was het nl. langzamerhand zeer treurig gesteld. Bij het begin van den tocht schikte het nogal, want toen waren de uit de kampong medegenomen artikelen nog niet op, en jonge bamboespruiten en varentoppen waren onderweg in groote hoeveelheden te krijgen. Naarmate wij verder kwamen, werd het echter steeds slechter. De varenvegetatie werd steeds schrieler en toen wij L. Petak naderden, bleek zij door onze voorgangers steeds meer afgegraasd. Van de weinige verspreid staande ijle bamboestoelen, die wij hoogerop langs de rivier vonden, waren de jonge spruiten ook reeds door anderen opgegeten. Gelukkig kon dit eenigszins vergoed worden door het palmiet van de nanga- en talangpalm en de knollen en bladstelen van een Aracacea, djah alang geheeten, die boven de Liah Lèng vrij veelvuldig voorkwamen. Visch leverde de rivier slechts weinig op, heel anders dan beneden.

Ook de wildrijkdom viel zeer tegen. Zoodra de oevers vaster en hooger werden, werden de varkens schaarsch. Herten waren overal veel zeldzamer dan varkens. In het gebergte zijn beide diersoorten zeer schaarsch. Bantengs schijnen alleen voor te komen in de buurt van uitgestrekte open terreinen. Van neushorens tenslotte, vond ik alleen enkele oude visitekaartjes op den Kemoel. Dus niet alleen, dat er weinig wild voorkwam, maar onze Dajaks waren bovendien niet in staat, zich wild te bemachtigen zonder honden. Ik zelf had weinig gelegenheid om te jagen

en de middagen, dat ik er speciaal voor de koelies op uit ging, zag ik in den regel niets. De koelies keken wel vaak smachtend op naar de wau-wau's in de boomen, maar ik kon het niet over mij verkrijgen, om deze te schieten. Alleen op L. Petak, waar een sergeant zat, die van de jacht hield en zelf ook graag een versch boutje lustte (in de rimboe zijn nl. zelfs de Mohamedaansche soldaten niet vies van varkensvleesch), schoot er nog wel eens wat voor onze koelies over. Versnaperingen als ketan of Javaansche suiker mochten aan de koelies niet worden verstrekt, wel aan de gestraften. Zelfs met het hoofdvoedsel rijst was het zeer krap gesteld. Was aan onze menschen niet gedurende 5 à 6 dagen, natuurlijk buiten ons medeweten, bedorven rijst verstrekt, waardoor zij dagen lang zware diarrhee hadden, en had ik mijn menschen niet gedurende een week op rantsoen gesteld, en SIEBERS een groot gedeelte van zijn koelies het verwachte vivrestransport tegemoet gezonden, dan zouden wij boven zelfs een paar dagen zonder rijst hebben gezeten. Ook met de katjang idjoeh was het treurig gesteld. 2 maanden na ons vertrek uit Moeara Wahau kon ik den menschen voor het eerst een melkblikje katjang idjoeh verstrekken, een persoonlijke gift van WITKAMP. Bij meerdere koelies vertoonden zich dan ook verschijnselen van beri-beri. Het eenige, waarmede onze Dajaks boven hun eentonig en schraal maal van rijst en zoute visch vaak konden verrijken was de palmiet van enkele soorten rotan. Om al deze redenen was ik blij, mijn bivak te kunnen opslaan in de buurt van een complex nanga-palmen. In de nu volgende dagen stelde ik de koelies ruimschoots in de gelegenheid, sago en palmiet in te zamelen. De sago is wel is waar smakeloos en de palmiet vaak bitter, maar het gaf toch afwisseling in het menu.

Nauwelijks op punt D. aangekomen, werd ik ziek. Reeds den eersten dag voelde ik er mij koortsig en na 3 dagen besloot ik tenslotte het bed te houden tot de koorts geweken zou zijn. Hoewel de koorts laag was en zoo bleef, voelde ik mij buitengewoon slap. Voorafgegaan door groote loomheid, openbaarden zich eerst steken op de borst, die door insmeren met joodtinctuur verdwenen en vervolgens zware rheumatische aandoeningen in armen en beenen. De dokter zou gezegd hebben, in bed en onder de wol blijven en oppassen voor tocht. Dat is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. De tent stond op een Noord-Zuid verloopende rug, aangezien de hellingen over het algemeen te steil waren om er te bivakkeeren. Steeds woei er een krachtige wind, hetzij van uit het Oosten of van uit het Westen, maar de richting maakte tenslotte niet veel uit. Als de zon scheen, was het er lekker warm, want ik had een heel stuk laten openkappen, maar wij hadden slechts enkele dagen goed weer en daarna steeds mist, regen en wind, zoodat het in de tent bleef waaien; het was er bepaald guur. En of ik nu al kinine en aspirine slikte en met behulp van